

njih. Može li dotjecati i s one strane. Ponekad sam ga zatjecao i pred vratima. Kolike li ljepote u tom doticaju! Zatičemo ga slomljena. Iстicalo je njegovo pravo i značaj, itd. Ovdje su značenja jasno izdiferencirana jer su izdiferencirana značenja glagola i imenica *zatjecati, zaticati, istjecati, isticati, stjecati, utjecati, doticaj*, jednom prema glagolu teći, a drugi put prema glagolu taći (tak-nuti).

Osim što su dokazali svoju ekspresivnost u književnim tekstovima, osim što su po porijeklu vrlo stari i jezično pravilni, glagoli *dotjecati, utjecati, istjecati*, itd. precizniji su i u svakodnevnoj upotrebi i u književnom jeziku. Zato im uz onaj prvi razlog treba dati prednost u odnosu na glagole doticati, isticati, uticati, i to u tolikoj mjeri da u hrvatskom književnom jeziku treba smatrati pravilnim samo: *dotjecati, istjecati, natjecati, optjecati, otjecati, pretjecati, protjecati, proistjecati, pritjecati, stjecati, utjecati, zatjecati; dotjecanje, istjecanje, natjecanje, otjecanje, pretjecanje, stjecanje, optjecaj, stjecaj, istjecište, stjecište, utjecaj, utjecajnost, utjecajan*, kada, dakako, imaju značenja prema glagolu teći.

Prema tome, *sunce istječe, nešto iz nečega proistječe, novac (krv) optječe, rana otječe, nešto se dogada stjecajem prilika*, da spomenem samo slučajeve u kojima se koleba i najbolji ijekavac.

Na sva pitanja koja su nam se nametala u vezi s nesvršenim glagolima složenim od prefiksa i glagola teći nije bilo moguće odgovoriti bez one analize u kojoj smo tragali za uzrocima kolebljivosti njihova središnjeg sloga. Oba prijevojna lika u tih glagola postoje u našem jeziku odavno i razvili su se po zakonitostima koje možemo smatrati osnovnima. Nije ništa neobično što su se jedni likovi udomaćili u ekavskim, a drugi u ijekavskim govorima. Pored ostalih i ovo je jedan od jezičnih elemenata koji književne tipove determiniraju kao dvije jezične posebnosti nastale u uvjetima različitog povijesnoga, pa prema tome i jezičnog sazrijevanja.

PREDIKATNI ATRIBUT

Zlata Derossi

Predikatnim atributom, priročnim atributom, dopunskim predikatom, privremenim atributom i sličnim nazivima označuje se u gramatici onaj atribut koji izriče *slučajno* ili *prolazno svojstvo*, odnosno *stanje* imenice ili pojma na koji upućuje zamjenica. Naziv predikatni atribut Maretić odbacuje kao nepravilan (Neki gramatici zovu pridjev u toj službi predikatni atribut, ali pravi razlog tome imenu teško je razumjeti,¹ a Musić drži da je Maretićev naziv

¹ T. Maretić: Gramatika hrvatskoga ili srpskoga jezika, 3. izdanje, Zagreb, 1963., str. 491.

privезак suvišan.² Suvremene naše gramatike upotrebljavaju najčešće naziv predikatni atribut za onu vrstu atributa kojega se veza s predikatom dade vrlo lako uočiti:³ ... sve to pripovjediše mu iznova oni bijeli koluti dima kad je turoban sjedio kod živice.⁴ – *Zastiden i zatečen ostade* Potjeh sam uza zdenac.⁵ – A baka žalosna ide po snijegu, u po noći, preko polja.⁶ – Pridjevi u navedenim rečenicama kazuju jedno svojstvo subjekta koje se vremenski poklapa s glagolskom radnjom pa je razumljivo da se zovu predikatni atributi jer predstavljaju dio predikatske sintagme koji je u određenoj rečenici direktno vezan uz glagol, a smisao rečenice upućuje i na njegovu vezu sa subjektom.

Raspravljujući u već spomenutoj raspravi o problemu specifične atributne službe, Musić razlikuje apozitivni i predikativni pridjev. Bit je apozitivnog pridjeva u tome što se imenici neko svojstvo pridjeva »kao prolazno, makar inače bilo i postojano, ali se ne pridjeva kao takovo, nego samo s obzirom na radnju glagolskoga predikata«, npr. *Seljanin žedan i željan vina pode za njim*. Predikativni atribut veže s apozitivnim oznakama prolaznog svojstva imenice, ali »je razlika u tom, da svojstvo izrečeno apozitivnim pridjevom na radnju glagolskoga predikata utječe (kao uzrok, uvjet), dok predikativni pridjev o radnji glagolskoj zavisi, te je samo označuje«, npr. *Oni se vrate prazni i umorni natrag*.⁷

Musić je izvanrednim jezičnim osjećajem uočio razliku između predikativnog i apozitivnog pridjeva, no kad želi protumačiti njihov odnos prema predikatu i njihovu funkciju u rečenici, onda mjesto predikativnog atributa tvori rečenicu koja ne odgovara u potpunosti njegovu značenju ni smislu odgovarajuće proste rečenice s predikativnim atributom. Primjer *Mrtav pade pokraj braca svoga* on preobličuje u složenu rečenicu *Predrag je pao takav (tako) da je bio mrtav*. Preobličavanjem on dobiva, kako se meni čini, rečenicu u kojoj je svojstvo *mrtav* posljedica pada, pa je time odnos između riječi *mrtav* i glagola *pade* promijenjen prema odnosu *Mrtav pade Predrag pokraj braca svoga*.

Lalević slično tumači predikatni atribut. On kaže: »Pridevi stojeći u osobitom odnosu i prema subjektu kao pokretaču radnje i prema predikatu kao

² Dr. A. Musić: Značenje i upotreba participa u srpskohrvatskom jeziku, Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti 250., Zagreb, 1935.

³ Brabec-Hraste-Živković: Gramatika hrvatskoga ili srpskoga jezika 4. izdanje, Zagreb, 1958., str. 195.

J. Florschütz: Gramatika hrvatskoga ili srpskoga jezika, 4. izdanje, Zagreb, 1940., str. 132. – predikatni atribut ili priročni atribut.

Miodrag S. Lalević: Sintaksa srpskohrvatskoga jezika, Beograd, 1962., str. 195.

⁴ August Šenoa IV., Pet stoljeća hrvatske književnosti, Matiea hrvatska i Zora, Zagreb, 1968., str. 28.

⁵ Ivana Brlić-Mažuranić: Priče iz davnine, Mladost, Zagreb, 1967., str. 22.

⁶ Priče iz davnine, str. 88.

⁷ Musić, str. 129.-132.

oznaci samoga dejstva, delovanja, oni su zadržali odredbenu funkciju i subjekta i predikata. Primeri: Otac je došao bolestan, što nije isto kao: Bolestan otac je došao; u prvom slučaju imamo naslanjanje smisлом prideva na glagolsku reč kojom se izriče dolaženje, dakle određuje se način vršenja dolaženja. Ali je s druge strane, pridev kao reč čija je karakteristična crta mocija, tu osobinu zadržao, a time i neposrednu vezu sa subjektom, dakle kao njegova determinanta. Funkcionalno imamo isto: Otac je bolestan došao : Otac je bolesno došao. Pridev dakle određuje i predikat i subjekat, on je atributskog značenja, ali isto tako određuje vrstu radnje – okolnosti realizovanja radnje. Funkcionalno je izjednačen s prilogom⁸. Ta identičnost pridjevske i priloške službe predikatnog atributa o kojoj govori Lalević tumačeći je na primjeru *Otac je bolestan došao : Otac je bolesno došao*, meni se čini nategnutom. Možda bi bilo pravilnije reći da se služba pridjeva u navedenom primjeru približuje priloškoj, ali nije s njom potpuno izjednačena. Ima, naime, slučajeva gdje se funkcija predikatnog atributa bitno razlikuje od funkcije odgovarajućeg priloga, a i takvih gdje je funkcija pridjeva u isto vrijeme i atributna i priloška. Ako npr. promotrimo Lalevićev primjer (i ako rečenicu *Otac je bolesno došao* uopće prihvativimo kao uobičajenu konstrukciju) onda možemo primijetiti razliku u smislu između rečenice *Otac je bolesno došao* i *Otac je bolestan došao*. Prva rečenica kazuje da je otac, kad je došao, bio bolestan, a druga da je otac došao takvim načinom kako idu bolesni ljudi. Uzmimo drugi primjer: *Išao je ulicom elegantan* i *Išao je ulicom elegantno*. U prvoj rečenici pridjev *elegantan* označuje svojstvo koje se očituje u odijevanju i izboru garderobe, a prilog *elegantno* označuje način hoda. Ili drugi primjer: *Još se više na ovo razjario Palunko, gdje se tako varao dvije duge godine, te gnjevan zapovjedi ženi da sutra prije zore pode sa djetetom morskim žalom na desnu stranu*⁹ – Zamijenimo li pridjev *gnjevan* prilogom *gnjevno*, promijenit će se smisao rečenice. Ako je Palunko *gnjevno* zapovjedio nešto ženi, onda se to moralo osjetiti u tonu i načinu kojim je izrekao zapovijed, a ako je *gnjevan* zapovijedio, onda se to u njegovim riječima moglo, ali nije moralno osjetiti. Mogli bismo pronaći mnogo primjera gdje zamjena pridjeva s prilogom mijenja smisao rečenice, a ima i takvih gdje je zamjena s prilogom nemoguća, npr.: Ali snaha ne vjeruje, nego ustane onako *raspletena* i ide da vidi iz bližega što je na ognjištu.¹⁰ – A uzmimo da je obješen i *prav*.¹¹ – Naravno, tvrdnja da se pridjev ne može zamijeniti prilogom načina, odnosno da se zamjenom promijeni smisao rečenice, ne znači da predikatni atribut s adverbnom službom nema nikakve veze. Njegova je veza s adverbnom službom u tome što on kazuje jednu *okol-*

⁸ Lalević, str. 195.

⁹ Priče iz davnine, str. 34.

¹⁰ Priče iz davnine, str. 86.

¹¹ Tito Dorčić, str. 155.

nost vršenja glagolske radnje, ali ta okolnost ima nešto drugačiji karakter od od onog u priloške oznake načina. Osim toga, predikatni atribut uvijek je u neodređenom vidu, koji predstavlja jednu njegovu izrazitu formalnu karakteristiku i po kojemu se može vrlo lako prepoznati. Stoga je normalno da ima svoje ime kao što ima i svoju specifičnu službu.

M. Stevanović, raspravljajući o problemu predikatnog atributa razlikuje privremeni atribut i naknadno dodani, odnosno uzgredni atribut. Za privremeni atribut, koji bi odgovarao Musićevu predikativnom pridjevu, on daje primjer *Srdit Marko jezdi niz Kosovo = Kad je bio srdit, Marko je jezdio niz Kosovo*, a za uzgredni, koji odgovara Musićevu apozitivnom, primjer: *Svež i odmoran, on se bacio na svoj novi posao = Budući svež i odmoran (zato što je bio svež i odmoran), on se bacio na svoj novi posao*.¹²

Stevanović drži takve attribute skraćenim rečenicama, pa čemo u vezi s tom tvrdnjom prvo promotriti privremeni atribut (Musićev predikativni pridjev), služeći se preoblikom.¹³ Ime *privremeni atribut* dolazi od toga što označuje prolazno svojstvo, svojstvo na neki način vremenski ograničeno glagolom. Stoga bi možda bliža smislu rečenice *Srdit Marko jezdi niz Kosovo* bila rečenica: *Marko je (sad) dok jezdi niz Kosovo srdit*. Po smislu bi bila bliska i rečenica *Marko jezdi niz Kosovo i srdit je*. Naime, u rečenicama s predikatnim atributom imamo dvije izjave o imenici, konkretno ovdje o subjektu, jedna izriče radnju, a druga svojstvo, stoga bi bio vrlo prihvatljiv termin *dopunski predikat*.¹⁴

Rečenica s uzgrednim predikatnim atributom (Musićev apozitivni pridjev) predstavlja izrazitiji primjer sažete rečenice, pa se to ispoljava i u interpunkciji, i u smislu rečenice i u funkciji predikata i predikatnog atributa (uzgrednog, apozitivnog pridjeva). Taj je rečenični dodatak odijeljen zarezom i ne čini s glagolom uz koji je vezan ono jedinstvo što ga tvori glagol s pridjevom u rečenici *Srdit Marko jezdi niz Kosovo* ili u rečenici *Mrtav pade pokraj braca svoga*. Npr.: Makar je sad bio umoran, nije mogao da zaspí, *vičan probdjet noć*.¹⁵ – Čitavu noć probdio je uz svijeću, *ubijen od strahote predašnje večeri*.¹⁶ – Na prvi dan rasprave, *umoran od hoda i svakojaka posla*, navrne Mato Stanić u kavanu Specchi da se malo odmori.¹⁷ – U takvim je primjerima lični glagolski oblik samostalniji, a predikatni je atribut uz njega u izrazito apozitivnoj službi (zato ga Musić i zove apozitivni pridjev). On označuje jednu karakteristiku subjekta, odnosno imenice, a ta je karakteristika povezana i s glagolom. U velikoj većini takvih slučajeva svojstvo, odnosno stanje, izra-

¹² M. Stevanović: Gramatika srpskohrv. jez., 4. izdanje, Cetinje, 1962., str. 343.

¹³ R. Katičić: Gdje god se jedna rečenica može tumačiti kao sklop više njih, opisuјemo je kao da je nastala iz njih preoblikom. Jezik 2., 1970/71., str. 37.

¹⁴ Rikard Simeon: Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva, knj. 2., str. 140.

¹⁵ Milutin Cihlar Nehajev II., Pet stoljeća hrv. knjiž., Zgb., 1962., str. 10.

¹⁶ Nehajev II., str. 19.

¹⁷ Tito Dorčić, str. 50.

ženo predikatnim atributom, predstavlja uzrok glagolske radnje (stoga uz nje-
ga Musić i Stevanović stavljuju particip *budući*), odnosno sažetu uzročnu re-
čenicu: Na prvi dan rasprave, *budući da je bio umoran od hoda i svakojaka
posla*, navrne Mato u kavanu Specchi da se malo odmori. – Makar je sad bio
umoran, nije mogao da zaspi *jer je bio vičan probdjeti noć*. – Čitavu noć pro-
bdio je uz svijeću *jer je bio ubijen od strahote predašnje večeri*. – Time što
se uzročna rečenica stegnula, naglasak je priopćavanja na njezinu predikatu,
tj. na jednom svojstvu (vičan probdjeti noć) ili stanju (ubijen od strahote
predašnje večeri, umoran od hoda i svakojaka posla), a uzročno stanje izraza
potisnuto je u drugi plan, u pozadinu, ono nije tako izrazito ni tako prepo-
znatljivo. Budući da je i u ovim slučajevima predikatni atribut u vremenskom
skladu s glagolom, bez obzira na to da li se njime izražava prolazno ili objek-
tivno trajno svojstvo, pojedini od ovakvih izraza približavaju se oznaci vre-
mena: Obasjan rumenim tracima zalazećeg sunca po svom vitkom i strojnom
tijelu, činio se taj čas profesoru kao da je iz mora izronilo kakvo mitološko
polubožanstvo. – (*Kada* se profesoru činilo kao da je iz mora izronilo kakvo
mitološko polubožanstvo?) – Opojen vinom, govorio je o tom s nekim žarom,
dapače s nekom gorčinom.¹⁸ – (*Kad* je o tom govorio s nekim žarom? ili *Zašto*
je o tom govorio s nekim žarom?) – Kako je u takvoj rečenici akcent više na
svojstvu imenice, ona se može usporediti i s atributno-apozitivnom rečenicom:
On (tj. Đuro Andrijašević), *koji je bio ubijen od strahote predašnje večeri*,
probđio je čitavu noć uz svijeću. – Tito, *koji je bio obasjan rumenim traci-
ma zalazećeg sunca po svom vitkom i strojnom tijelu*, činio se taj čas profesoru
kao da je iz mora izronilo kakvo mitološko polubožanstvo. – Na prvi dan
rasprave, Mato, *koji je bio umoran od hoda i svakojaka posla*, navrne u kavanu
Specchi da se malo odmori. – Tito, *koji je bio opojen vinom*, govorio je o tome
s nekim žarom, dapače s nekom gorčinom.

Ako usporedimo rečenice s predikatnim atributom u čvrstoj vezi s predika-
tom, (predikativni atribut, privremeni atribut) i rečenica gdje je predikatni
atribut u izrazito apozitivnoj službi (uzgredni atribut, apozitivni pridjev), onda
možemo uočiti da je u prvom slučaju glagolska radnja podređena svojstvu,
ona je na neki način vremenska oznaka za svojstvo, a u drugom je glagolska
radnja nekako samostalnija. Uzmimo isti predikatni atribut jednom kao pri-
vremeni atribut, a drugi put kao uzgredni, apozitivni: *Gоворио је о том опојен
вином* и *Опојен вином, говорио је о том с неким жаром*. Prva je varijanta
po smislu nešto drugačija od druge: *Dok* je o tom govorio, bio je opojen vinom
i *Kad* je bio opojen vinom (*Budući da je bio opojen vinom*) govorio je o tom
s nekim žarom.

Nekada, međutim, atribut i nije odijeljen zarezom od predikata, ali se svo-
jim značenjem više približava uzgrednom nego privremenom atributu: Nego

¹⁸ Tito Dorčić, str. 133.

uz javoriće porastao i deseti jedan mali grabić, te kad javori pod oblake bujaju, tud i grabić za njima se žuri, al ih *malen* stiči ne moguće (jer je bio malen).¹⁹ – A mali Jaglenac letio je *lagašan* na bujici (letio je na bujici jer je bio lagašan).²⁰ – Lični glagolski oblik kao predikat u ova je dva slučaja osamostaljeniji, a udaljuje se od tipa *Srdit Marko jezdi niz Kosovo* po trajnoj karakteristici subjekta, koja je, međutim, formalno dana kao privremeno svojstvo. Zajedničko je pak obilježje svih dosad navedenih primjera, bez obzira na razlike u odnosu prema glagolu, da se predikatni atribut uvijek može pretvoriti u atributnu rečenicu, odnosno da je uvijek atribut za imenicu s kojom se veže po smislu.

U svim dosad navedenim slučajevima predikatni je atribut bio vezan uz subjekt i predikat. Bitno je, međutim, za njega da je vezan uz glagol i imenicu (odnosno zamjenicu koja upućuje na imenicu), jer ima slučajeva kad se vezuje a) uz glagolski prilog, a ne uz predikat, b) uz objekt, a ne uz subjekt.

a) Gradeći mi frulicu od vrbine kore, pričaše mi kako... se neki zagrebački grešni parok spasio od žene svog zvonara, skočivši gol, namazan medom, u perje, i poletjevši na crkveni toranj.²¹ – Vrativši se u noć kući, slobmljen i beščutan, dozna od gazdarice da je služnik ostavio za nj pismo²² (u drugom je primjeru predikatni atribut direktno vezan i uz glagolski prilog i uz predikat). – To su slučajevi kada predikatni atribut predstavlja podređeni dio sintagme u kojoj je nosilac značenja galgolski prilog prošli, pa predikatni atribut tek kao njegova determinanta ulazi u sintagmu predikata. To je odnos koji odgovara sporednom objektu (Naučivši zadaću, pošla sam u šetnju) ili sporednoj oznaci (Došavši kući, našla sam na stolu očekivano pismo).

b) Ostavih baštu mladu i zdravu.²³ – Malo zatim jednoga jutra našli su Tita pod cestom utopljena.²⁴ – Ja sebi pomišljam ženu sretnu uz onakova muža.²⁵ – U navedenim primjerima svojstvo objekta vremenski se poklapa s glagolskom radnjom subjekta. Odnos pak između objekta i njegova privremenog attributa identičan je s odnosom između subjekta i imenskog predikata kojim se izriče jedno svojstvo ili stanje: Bašta je bila mlada i zdrava kad sam je ja ostavio. – Ostavih baštu, koja je (dok sam je ja ostavljao) bila mlada i zdrava. – Kad su Tita pod cestom našli, bio je utopljen. – Nađoše pod cestom Tita, koji je bio utopljen. – Ja sebi pomišljam da je žena sretna uz onakova muža.

Bitna stilска razlika između tipa *Ostavih baštu mladu i zdravu* i *Ja sebi pomišljam ženu sretnu uz onakova muža* u tome je što se u prvom slučaju

¹⁹ Priče iz davnine, str. 136.

²⁰ Priče iz davnine, str. 104.

²¹ A. G. Matoš: Iverje, Novo iverje, Binoza, Zagreb, 1935., str. 139.

²² Nehajev II., str. 31.

²³ Iverje, Novo iverje, str. 170.

²⁴ Tito Dorčić, str. 173.

²⁵ Tito Dorčić, str. 125.

ne osjeća sažetost izraza, a u drugom je ona očita. Kad razvijamo oba tipa u rečeniku, onda ćemo u prvom slučaju načiniti rečeniku samo iz privremenog atributa, a u drugom iz imenice i atributa zajedno: Ostavih baštu, koja je bila mlada i zdrava. Kad ostavih baštu, bila je mlada i zdrava. – Ja sebi zamišljam da je žena sretna uz onakova muža. – Prvi je tip po funkciji atributa jednak tipu *Srdit Marko jezdi niz Kosovo* ili *Mrtav pade pokraj braca svoga*, a drugi se po očitoj brahilogičnoj formi približava izrazito apozitivnom atributu, ali ima i jednu svoju specifičnu karakteristiku: atribut zajedno s imenicom nužna je dopuna glagolu, on predstavlja zapravo sažeti upravni govor: *Ja sebi zamišljam*: žena je sretna uz onakova muža.

Navedenim primjerima i raspravljanjem o njima problematika predikatnog atributa nije do kraja iscrpljena niti sam imala namjeru dati neke konačne sudove. Ipak, mislim da se i u okviru iznesenih zapažanja mogu dati neki zaključci:

1. predikatni atribut javlja se kao i predikat uvijek u neodređenom obliku jer zapravo predstavlja drugi predikat;
2. predikatni atribut vremenski se poklapa s glagolskom radnjom (što ne mora značiti da je njegova veza sa subjektom, odnosno imenicom vremenski potpuno ograničen glagolskom radnjom);
3. predikatni atribut može označavati prolazno svojstvo subjekta ili objekta, može biti vezan uz lične glagolske oblike i participe;
4. predikatni atribut nije uvijek jednako čvrsto vezan uz predikat;
5. zavisno o smislu rečenice predikatni je atribut nekad bliži pravom atributu, nekad oznaci, ali uvijek čuva svoje specifično značenje;
6. predikatni je atribut, kad je brahilogični izraz, odijeljen zarezom.

V I J E S T I

O NOVOM HRVATSKOM PRAVOPISU

Otkazivanjem Novosadskog dogovora Pravopis hrvatskosrpskoga književnog jezika izgubio je osnovicu na kojoj je zasnovan. Da bi se izbjegla pravopisna anarhija što je takvo stanje izaziva, pogotovu u školama, Jezična komisija Matice hrvatske pokrenula je normalan postupak da se izradi nov hrvatski pravopis. Sve je učinjeno da on izade odmah na početak nove školske godine kako bi škole bile poštene neugodnosti što proizlaze iz nejasnoća zbog pravopisne norme, jer u školi se nedoumice najteže osjećaju. Međutim, objavljivanje novoga pravopisa zaštitilo je upravo zbog odobrenja za škole, a u vezi s političkim problemima što ih to odobrenje izaziva. Jasno je da se u složenom

političkom položaju moraju razmotriti sve posljedice ovako značajnog dogadaja kao što je ova pojava hrvatskoga pravopisa i da valja odgodu do koje je došlo primiti s određenom dozom razumijevanja, to više što se nadamo da je ta odgoda kratkoga roka, dva do tri mjeseca. Jer Sekretarijat za prosvjetu, nauku i kulturu SRH vodi brigu o školama pa ne može dopustiti da se ova neizvjesnost odulji u nedogled niti može dopustiti da hrvatski književni jezik ostane u školama bez svoga pravopisa. U nadi da će sve uskoro biti povoljno riješeno dajemo sada samo ovu kratku vijest.

Ipak, kao što će čitatelji zapaziti, mi već od ovoga broja primjenjujemo prihvaćena načela novoga pravopisa.

Uredništvo